

1609

Skyddsombuds rätt

– EN HANDBOK

Skyddsombuden är många i Sverige – drygt 100 000. Ändå är de bestämmelser som reglerar deras verksamhet dåligt kända. Detta kan leda – och leder – till konflikter mellan skyddsombud och arbetsledare och mellan skyddsombud och övriga fackliga funktionärer. Behovet är således stort av skriftlig genomgång av de regler och rättsfall som berör skyddsombudens uppgifter.

Nu finns en handbok som tillgodoser detta behov – Skyddsombuds rätt – som på ett lättfattligt sätt presenterar gällande regler och rättsfall. Den behandlar skyddsombudets ställning och rättsliga möjligheter att påverka arbetsgivaren i förebyggande syfte och då det brister i arbetarskyddet. Här finns bl a exempel från författarens långa erfarenhet som föreläsare i arbetsmiljörätt. Boken förklarar t ex vad internkontroll, systemtillsyn och delegering innebär.

Författaren, Maria Steinberg, är doktorand i arbetsrätt vid Stockholms universitet och bedriver sin forskning vid Högskolan i Örebro.

BAKGRUND

Det finns i dag drygt 100 000 skyddsombud ute på arbetsplatserna. Men deras rättsliga möjligheter att påverka arbetsmiljön är dåligt kända.

Ett behov tycks alltså finnas av en sammanställning av och kommentar till de regler som berör skyddsombud. Vid föreläsningar om arbetsmiljölagen klagar skyddsombuden ofta över att det uppstår konflikter som har sin grund i att arbetsledarna inte känner till de rättigheter som skyddsombud har. En anledning till att kunskapen om skyddsombud och deras uppgift inte alltid har varit så fullständig kan vara att det har saknats en mer systematisk sammanställning av regler och rättspraxis på området.

Parternas arbetsmiljöavtal har innehållit flera av de regler som gällt för skyddsombud. Men i och med att de övergripande arbetsmiljöavtalen har sagts upp är det lätt att kunskapen om skyddsombudens rättigheter nu blir ännu mer svårtillgänglig. Detta gör behovet av en genomgång av reglerna på området än mer angelägen.

SYFTE

Huvudsyftet med boken *Skyddsombuds rätt – En handbok* var att göra en systematisk sammanställ-

ning av och kommentarer till regler och rättspraxis som berör skyddsombud samt att presentera dessa på ett lättfattligt sätt. Allt arbetsmiljöarbete utgår från att arbetsgivare och arbetstagare och deras representanter samarbetar i arbetsmiljöfrågor. Det är därför viktigt att alla parter på ett lättillgängligt sätt kan ta del av de regler som berör skyddsombuden. Handboken fyller denna funktion. Ett annat syfte med boken är att öka kunskapen om skyddsombud och deras uppdrag. Ökad kunskap om skyddsombud bidrar till att öka förståelsen mellan skyddsombud och övriga fackliga funktionärer och mellan skyddsombud och arbetsledare.

METOD OCH MATERIAL

Boken är skriven med utgångspunkt i arbetsmiljölagen, arbetsmiljöförordningen och Arbetarskyddsstyrelsens kungörelser, anvisningar samt allmänna råd. Regler i arbetstidslagen och plan- och bygglagen som direkt berör skyddsombud har tagits med. Rättspraxis från Arbetsdomstolen liksom förarbeten, dvs propositioner men också utredningar som berör skyddsombud, har behandlats. Hänsyn har också tagits till Tjänstemeddelanden från Arbetarskyddsstyrelsen.

I en första version av boken var parternas övergripande arbetsmiljöavtal medtagna, dvs SAF-LO-PTK:s arbetsmiljöavtal och arbetsmiljöavtalet för kommun och landsting, Miljö 81. Dessa avtal är nu uppsagda och har därför utgått i den tryckta versionen. Undantaget är det statliga arbetsmiljöavtalet, AMLA 89, som redovisas inklusive den särskilda instruktionen för skyddsombud. Spridda uppgifter från facktidskrifter, arbetsmiljölitteratur och för statistiskt material från Arbetarskyddsstyrelsen redovisas. En enkät har genomförts, där ett sjuttio-tal skyddsombud från SKTF och SHSTF vid Örebro läns landsting redovisade sina synpunkter på skyddsombudens framtid. Exempelen om skyddsombud har tagits från författarens erfarenhet som jurist på Yrkesinspektionen i Örebro, från Yrkesmedicinska kliniken och som föreläsare i arbetsrätt och arbetsmiljörätt under 14 år, bl a för TBV, för Örebro läns landsting och vid Högskolan i Örebro.

Boken har utgått från det arbetsmiljörättsliga regelsystemet och har därför inte särskilt gått in på regler i förtroendemannalagen, anställningsskyddslagen och medbestämmandelagen, som skyddsombud också berörs av. Någon inventering av beslut från Arbetarskyddsstyrelsen eller regeringen som berör skyddsombud har inte heller genomförts.

RESULTAT OCH SLUTSATSER

Boken är indelad på följande sätt:

Efter ett inledande kapitel om skyddsombud och om begreppet skyddsombuds rätt redovisas krav och synpunkter på arbetsmiljön. Aktuell arbetsskadestatistik och en historisk tillbakablick ges. Därefter beskrivs skyddsombudets uppgifter, vilka de samarbetar med och val av skyddsombud. Boken tar upp skillnaderna mellan olika skyddsombud, t ex huvudskyddsombud, regionala skyddsombud, elevskyddsombud, skyddsombud på fartyg osv. Skyddsombudets egna rättigheter behandlas, bl a rätt till lön, ledighet och utbildning samt deras skyldigheter mot arbetsgivaren, t ex tystnadsplikt.

Tyngdpunkten i boken ligger i de kapitel som behandlar arbetsgivarens skyldigheter att förebygga arbetsskador genom internkontroll och skyddsombudets rättsliga möjligheter att förebygga arbetsskador, t ex genom att delta i planering och vid upprättandet av handlingsplaner. Boken redovisar arbetsgivarens skyldigheter vid brister i arbetsmiljön, t ex skyldighet att anmäla till Försäkringskassan och till Yrkesinspektionen samt skyldigheter vid rehabilitering. Brott mot arbetsmiljölagen, påföljder som kan dömas ut och vilka som kan dömas samt något om betydelsen av delegering beskrivs också.

En annan tyngdpunkt i boken gäller reglerna som gäller skyddsombuds möjlighet att påverka brister i

arbetsmiljön. Exempel på dessa regler är skyddsombuds rätt att

- samråda med arbetsgivaren
- begära undersökning
- begära åtgärd
- stoppa ett arbete
- ta upp en fråga i skyddskommittén
- begära att Yrkesinspektionen fattar beslut om föreläggande och förbud
- överklaga beslut.

För att ge en helhetsbild av de regler som berör skyddsombud har Yrkesinspektionens uppgifter, organisation och innebörden av systemtillsyn beskrivits, liksom Yrkesinspektionens skyldighet mot skyddsombud, t ex att ge dem möjlighet att yttra sig vid dispenser och tillstånd. Reglerna om elevskyddsombud har ett separat kapitel. Boken avslutas med en diskussion om skyddsombudet och framtiden. Här behandlas framtida uppgifter för skyddsombud, samarbete med enskilda arbetstagarer, med andra fack och med arbetsgivaren. Framtida problem och behov beskrivs. Boken avslutas med några citat och reflektioner om vinsten med demokrati. Skyddsombud är en viktig del av vårt demokratiska samhälle.

De flesta kapitel i boken inleds med frågor som besvaras mycket kort. Därefter redovisas lämpliga lagregler som kommenteras med stöd av förarbeten och utförliga rättsfallsreferat, där sådana finns. Kungörelser, anvisningar och allmänna råd från Arbetarskyddsstyrelsen redovisas, och praktiska exempel diskuteras. Varje kapitel avslutas med en sammanfattning.

I slutet av boken finns en lista på Arbetarskyddsstyrelsens kungörelser, allmänna råd och anvisningar samt rättsfall från Arbetsdomstolen som har direkt betydelse för skyddsombud. Här finns också exempel på kurser i arbetsmiljörätt. Lagtexten till arbetsmiljölagen, arbetsmiljöförordningen och förtroendemannalagen är återgivna i sin helhet. Delar av sekretesslagen finns också med. Boken har rikhaltiga hänvisningar till offentligt tryck och litteratur för varje kapitel. Exempel på normalinstruktion för skyddsombud, formulär för anmälan av skyddsombud och för anmälan om arbetsskada, liksom också ett sakregister ingår.

Skyddsombudet berörs av många regler. De flesta av dessa finns i arbetsmiljölagens sjätte kapitel men även i andra delar av arbetsmiljölagen. I arbetsmiljöförordningen finns spridda regler om skyddsombud. Omkring 35 kungörelser, allmänna råd och anvisningar vänder sig mer eller mindre till

skyddsombud. De handlar i de flesta fall om hur skyddsombud och arbetsgivare ska samarbeta. Femton rättsfall från Arbetsdomstolen tar upp frågor som berör skyddsombud. Flera av fallen prövar om det funnits saklig grund för uppsägning. Andra prövar rätten till lön, rätten till utbildning och rätten att delta i planering.

Uppgiften som skyddsombud står i dag inför förändringar. Nästan varje gång som arbetsmiljölagen har ändrats har nya regler införts för skyddsombud. I framtiden kommer de förmodligen att arbeta närmare MBL-förhandlingarna. De kommer troligen också att samarbeta ännu mer över förbundsgränserna än vad som är fallet i dag. Andra förändringar är att behovet av utbildning i de psykosociala frågorna har ökat och att också den yttre miljön kan bli en fråga för skyddsombud.

Ytterligare forskning

Frågan om skyddsombud har möjlighet att påverka arbetsmiljön skulle behöva studeras mer ingående. Detta skulle kunna göras bl a genom fältstudier och genom att man studerar Yrkesinspektionens, Arbetsarkivets och styrelsens och regeringens beslut med utgångspunkt i skyddsombudstopp samt i att skyddsombud har begärt föreläggande och förbud. Överklaganden från skyddsombud skulle också ingå. Undersökningen skulle syfta till att ta reda på vilka arbetsmiljöbrister som har förelegat då skyddsombud använt dessa möjligheter och om initiativen ledde till någon förändring.

Vårt närmande till EG gör att det finns behov av att beskriva de EG-direktiv som berör skyddsombud samt att undersöka reglerna för skyddsombud i några EG-länder samt i Norge och Finland. En jämförande rättsvetenskaplig studie skulle sedan presenteras som bl a syftade till att jämföra skyddsombuds rättsliga förutsättningar att påverka arbetsmiljön i förhållande till den fackliga organisationen och till de enskilda arbetstagarnas samt förutsättningarna internationellt.

Praktisk användning

Skyddsombuds rätt – En handbok är tänkt att användas som lärobok vid fackliga kurser för skyddsombud, vid kurser för andra fackliga funktionärer och för arbetsledare. Boken kan användas som handbok för personalhandläggare, för ledamöter i skyddsombuds kommitté och för personal vid företagshälsovård.

Vidare är det tänkt att boken ska kunna användas som kurslitteratur i studiecirklar om samverkan

mellan skyddsombud och arbetsledare och med följande upplägg om tio möten.

1. Varför finns det skyddsombud och vilka uppgifter har de? Läs kapitel 1–2.
2. Vilka samarbetar skyddsombuden med? Fack, arbetsledare, skyddskommitté, företagshälsovård? Vilken roll har skyddsombud i facket, i förhållande till andra fack, i förhållande till oorganiserade? Läs kapitel 3.
3. Skyddsombudets ställning. Hur väljs skyddsombud? Vilka olika slag av skyddsombud finns det? Vilken rätt till lön och ledighet har de? Vilka skyldigheter har de mot arbetsgivaren? Läs kapitel 4–7.
4. Vilka har skyldigheter att förebygga arbetsskador? Arbetsgivare, arbetstagare, övriga? Läs kapitel 8.
5. Vilka möjligheter har skyddsombud att förebygga arbetsskador? Läs kapitel 9.
6. Vilka skyldigheter har arbetsgivaren vid brister i arbetsmiljön? Läs kapitel 10.
7. Vilka möjligheter har skyddsombud att påverka brister i arbetsmiljön? Läs kapitel 11.
8. Yrkesinspektionen och dess skyldigheter mot skyddsombud. Vad innebär systemtillsyn? Läs kapitel 11.
9. Vilka uppgifter har elevskyddsombud? Läs kapitel 13. Om arbetsplatsen saknar elevskyddsombud kan i stället ansvaret för rehabilitering diskuteras. Läs kapitel 8.
10. Vilka uppgifter kommer skyddsombuden att få i framtiden och vilken utbildning behöver de för dessa uppgifter? Läs kapitel 14 och anpassa mötet till arbetsplatsens behov.

Boken används i dag som kurslitteratur i Arbetstillivets juridik 10 poäng vid Stockholms universitet. Den används som kurslitteratur i kurserna Arbetsmiljörätt med internationell inriktning 10 poäng och Arbetsrätt och Arbetsmiljörätt 5 poäng vid Högskolan i Örebro.

RAPPORTEN

Skyddsombuds rätt – En handbok (231 sidor) kan beställas från Föreningen för arbetarskydd, tel 08-16 67 50, fax 08-16 61 74. Pris: 190 kronor för 1–9 ex; 180 kronor för 10–50 ex; 150 kronor för mer än 50 ex. Moms och kostnad för frakt tillkommer.

1609

För innehållet i sammanfattningen svarar

Maria Steinberg

Högskolan i Örebro, Box 923, 701 30 Örebro, tel 019-30 10 40.

Pnr 87-0079 Medbestämmande/inflytande frågor (66) November 1993

Arbetsmiljöfonden

BESÖKSADRESS Olof Palmes Gata 31
POSTADRESS Box 1122 111 81 STOCKHOLM
TELEFON 08-791 03 00 TELEFAX 08-791 85 90